

חינוך לחיים

פרשת וישלח

רואים אנו בפרשה את הדו שיח הנוקב שנערך בין יעקב לבניו אחרי מעשה שכם ודינה, ורואים ההבדל בין מידת הסבלנות של יעקב, לבין תגובתם הכעושה והקשה של בניו שמעון ולוי. דו שיח מרתק זה מלמדנו כיצד צריך לנהוג ולהגיב כל יהודי במצבים מורכבים.

יעקב כששמע – 'והחריש יעקב עד בואם' - שותק ומחריש, מכאן הנהגה לדורות אומר הרלב'ג 'כי ראוי לאדם להתאזר בסבלנות, ולא ימהר לכעוס על מה שיעשו נגדו, אלא להמתין ביישוב הדעת... כדי שיתיעצו יחדיו מה לעשות'.

בצורה הפוכה לגמרי הגיבו שמעון ולוי בניו, במחאה על המעשה הם הרגו כל זכר בהיותם כאובים. יעקב אבינו מטיח בהם בשני שלבים ביקורת חריפה ביותר למעשיהם. יש בפיו שני טענות שלא עוסקות בעצם ההרג א. עכרתם אותי ביושב הארץ – מסביר הרש'ר הירש 'שמנו וכבודנו היו זכים כבדולח ואתם עכרתם אותם, 'הבאשתם את ריחנו' גם בין הכנעני והפריזי. וכדרך שלא נהגתם בדיו, כן לא נהגתם בחכמה'. ב. טענה נוספת – בעיה ביטחונית, כתוצאה מההרג יש סכנה פיזית לכל המשפחה. אמנם שנתבונן בפסוקים נראה שרמוזה בו מורת רוח של יעקב גם מעצם הרציחה. יעקב אינו מסכים למעשה זה ומתבטא 'עכרתם אותי' כלומר אומנם שכם ראוי להריגה, אבל אין זה ראוי להרוג עמו אנשים חסרי מגן.

טרם פטירתו של יעקב הוא קורא לבניו וממשיך בשלב השני של התוכחה. יעקב מבקש להפרד מבניו, לבדוק היטב את דור ההמשך האם צועדים בניו בדרך שהתווה להם? בשעה גורלית זו, שבה משתית יעקב את אמת הבניין של נצח ישראל. עוקב הוא על כל אחד משבטי ק'ה כממשיך במסירת המורשת. בזמן זה, המרוחק זמן רב ממעשה ההרג פונה יעקב אל שמעון ולוי ואומר להם 'שמעון ולוי אחים כל חמס מכורותיהם' וכו' יעקב אבינו מותח ביקורת על האופי הכעסני ומהיר החימה ומקלל את 'אפם כי עז'. מבאר הרש'ר הירש 'הקללה תחול על רגזותם חסרת ההתחשבות. 'עברתם כי קשתה' – הזעם העובר על גדותיו, היציאה מן הכלים תוך איבוד גמור של יישוב הדעת...'

מדוע ביקורת קשה זו נאמרה לאחר תקופה ארוכה ולא מיד כשחזרו ממסע ההרג והביזה? יעקב אבינו מלמדנו מסר נפלא נוסף – הורה או מורה הרוצה להטביע בילדו או בתלמידו באופן עמוק ופנימי את המסר, לא יוכיחו על מהות המעשה השלילי בסמוך לעשיתו כאשר הילד בטוח שהצדק עימו, ודמו עדיין בוער וחם. בזמן הזה יראה המחנך אי שביעות רצון רק מהמבט הטכני והחיצוני, כי כעת הילד אינו 'כלי קיבול' לביקורת ולחינוך. לאחר זמן, בשעת רוגע, ניתן לשבת עם החניך ולשוחח על מהות המעשה ועל חומרתו.

ואיך מתגברים על הכעס? בהמשך הפס' 'מברך' אותם יעקב 'אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל' לכאורה, אם התכונה כה שלילית, אז הפתרון הוא במיגור ההשפעה וצמצומה ולא בהפצתה?? אם כן מדוע אפיצם??

עונה הרש'ר הירש בהסבר מרתק המהווה 'מפת דרכים' לגלות ולגאולה. יש להבדיל בין 'לחלק' ל'להפיץ', ובין 'יעקב' ל'ישראל'.

לחלק- משמעו לזכות, לא להחליש דבר שלם, אלא לחלק דבר יקר למען יזכו בו רבים ככל האפשר, אך להפיץ משמעו לפרק לגורמים, לפרק דבר שלם לחלקים קטנים ככל האפשר כדי לבטל את ליכודו ושלימותו. וכן, השם יעקב מסמל את הגלות, של רדיפה והשפלה, מאידך השם ישראל מסמל דמות של עם ישראל בניצחון.

הלך הסכנה הנשקפת לכלל מעברת זעמם של שמעון ולוי קיימת רק בזמן פריחתם של העם. בשעה שהוא מהווה ציבור חזק, העלול בניקל להימשך אחרי השפעת שני שבטים מלוכדים, המלאים הכרת כוחם והדאגה למען הכלל בוערת בקרבם, לפיכך 'בישראל – אפיצם'.

אולם בגלות, כאשר לחץ הגורל מדכא את הכל, והאומה עצמה מפוזרת, אז קרובה הסכנה שכל ההכרה העצמית תאבד, והלחץ ימית כל כח רוחני, לפיכך 'אחלקם ביעקב' למען יוכל היהודי שהושפל עד עפר לשמור על הכרתו העצמית ועל רגש הכלל. צדקה עשה עמנו הקב'ה שבכל מקומות פזורינו היה בינינו גם בני 'שמעון ולוי', אלה החיו בנו את הכח והעוז, את אש הגאווה היהודית האצילה בשומרם על הרוח היהודית.

דברים מאירים אלו מלמדים, 'חנוך לנער על פי דרכו' - שלכל תכונה ומידה יש מקום. אין זו חכמה למגר לחלוטין תכונת אופי, גם אם היא עלולה להיות שלילית. החכמה של המחנך היא לדעת לנתב את הטבעים השונים לאפיקים נכונים וחיוביים. כח ההבלגה ויישוב הדעת הם בסיס לחיים נכונים, אך מנגד לעתים יש לתת מקום לתגובה מיידית ועוצמה וכת. עלינו לדעת את המקום והזמן, הצורה והמינון לכל תכונה ותכונה. ארוך אפם-מתי? כשתכונה זו אינה מותאמת ואינה במינון, אז 'ארוך'. אך בזמנים שבהם קיימת 'קנאת פנחס', שהקנאה והנקמה היתה נצרכת והכרחית, אז התכונה בגדר 'ברוך', וה' נתן לו 'ברית שלום'

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

(היא שיחתי)

חינוך לחיים

פרשת וישלח

"ויהי לי שור וחמור" – תינוקות של בית רבן

מתוך כל מה שמתחולל מסביבנו, העשייה המרובה וכו' אין ספק כלל שהעולם המתוק ביותר – הוא עולמם של ילדים הקטנים. זהו עולם עליז ומרגש כאחד, מלא בקסם ושמחת חיים. גם האיש הקשוח ביותר נמס לנוכח 'הברקה' של בנו מחמד עינו או תעלול מקורי שמבצע נכדו.. ילד הוא ילד, וככל שהוא צעיר יותר – העיסוק עמו מרגש יותר, נכון ילדים גם דורשים לא מעט כוחות ואנרגיה, אך מי מאיתנו לא שמח להעניק להם אותם באהבה ובחיבה?

מעבר לכך הילדים הם השכפ"ץ שלנו. הם מגינים עלינו, הם השומרים עלינו. "אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן" (והכוונה גם לבחורי ישיבות שעד גיל 20 נחשבים כתשב"ר שעד גיל זה לא נענשים בבית דין של מעלה) כאומרים לכל אחד מאיתנו: אם אתה מחפש לדעת בזכות מה העולם מתקיים ומתקדם, נשמר ומתפתח – היכנס לחדר הילדים בביתך ותרקוד משמחה בראותך אותם!! כי הילדים שלך – הם המגינים עליך, על משפחתך ועל העולם כולו! כי כל פעם שפה קטן נפתח, משמיע ברכה או לומד פסוק, עם הפה הנפתח נפתחים גם שערי השפע לעולם כולו. בכל פעם שנער צעיר משנן משנה או סוגיא – מושפע לעולם שפע רב שלא נוכל לתאר. זהו הכח היחודי שיש רד לילדינו!!!

ואת אותו כח, של ילדים שכוחם בפיהם והם מקיימים את העולם גייס יעקב אבינו לעזרתו לפני הליכתו למפגש הטעון עם עשיו אחיו, המתואר בפרשתנו. הפס' אומר "ויהי לי שור וחמור" והשאלה זועקת, לשם מה הזכיר יעקב עובדה זו? הרי זה בדיוק מה שיכעיס את עשיו שעינו צרה בהצלחת יעקב? מדוע בחר להזכיר שיש לו שור וחמור – שהוא בעל נכסים?

התשובה כת' במדרש המגלה את כוונתו הנסתרת של יעקב בדבריו – במילים שור וחמור התכוון יעקב לרמוז על שני בניו – על יוסף הצדיק עליו נאמר "בכור שורו" ועל יששכר בנו שעליו נאמר "חמור גרם" שני בניו אלו מיוחדים בחיבור החזק שלהם עם לימוד התורה, יוסף למד עם אביו ויששכר הוא שבט עמלי התורה. ובבואו לקראת עשיו אחיו, מבקש יעקב להביע את גבורתו למען יידע עשיו כי לא יוכל להכניעו לפיכך מבאר ה"באר יוסף" הוא מזכיר את שני בניו אלו שכוחם בפיהם ובעמל תורתם שזה ההגנה הכי טובה וחזקה בעולם! וכדברי החפץ חיים "כחיצים ביד גיבור כן בני הנעורים" כי הנערים הם כלי המלחמה שלנו. (ר' אשר קובלסקי)

כך הבין משה שהיה רועה צאן ורץ לגדי הרך להצילו (וכך בהמשך בויכוח עם פרעה מקדים" בנערינו ובזקנינו נלך), וכך דוד שהיה מוציא תחילה את הכבשים הקטנים אל העשב הרך ואח"כ הזקנים ובגלל זה נבחר להיות המנהיגים – כי ההנהגה הנכונה זה בשימת לב מיוחדת לצעירי הצאן – ילדי ישראל אלו שמהווים לנו עתודה ותקווה להמשך העברת מסורת התורה לדורות הבאים.

כידוע יש את החידוש של החפץ חיים שבכל דור אנו עדים לירידת הדורות וכפי שאמרו חז"ל "אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו' אבל רק בדבר אחד אין ירידת הדורות והוא נותר בדיוק כפי שהיה מקדמא דנא – תינוקות של בית רבן!!! אותו הבל פיהם של תינוקות שלא טעמו טעם חטא. ובהם אסור ליגוע כנאמר "אל תגעו במשיחי" אלו תינוקות של בית רבן ולמה הם מכונים "משיחי" מפני שכל ילד יהודי יש לו בחינת משיח וכל אחד מהם צריך שמירה מיוחדת, כדברי החזו"א שכל ילד הוא בבחינת ספק גדול הדור הבא.

ומביא בעל "חובת התלמידים" את המדרש באיכה "בוא וראה כמה חביבים תינוקות של בית רבן לפני הקב"ה. גלתה סנהדרין מירושלים ולא גלתה שכינה עימהם. גלו משמרות כהנים ולווים ולא גלתה שכינה, כיוון שגלו תינוקות, גלתה שכינה עמהם" – כה יקרים הם תלמידי ישראל שלומדים תורה בעיני הקב"ה עד כדי שאמרה השכינה אין לי קיום בעולם בלעדי התינוקות של בני ישראל ויחד עמם אצא אף אני בגלות שנא "ענו אנוכי בצרה". ודורשי רשומות מצאו רמז בפס' "ולשון רכה תשבר גרם" שלשון התינוקות שהיא רכה תשבור כוחן של הצרות שהן חזקות כעצם שהרי תשב"ר גר"ם ראשי תיבות תינוקות ש"ל בית רבן, ג'זרות ר'עות מ'בטלים.

ילדים יקרים! מתברר שקיומנו בעולם, הזכות שלנו לחיות ולהתקיים ולהתפתח, הגורל של הורכם, של המשפחה ושל עם ישראל כולו – הכל תלוי רק בכם! לכם ניתנה מתנה יקרה לשאת באחריות הכבירה לשמור ולהגן על כולנו ולזכות אותנו בשפע שמימי – החיים שלנו תלויים בכם!

וההורים היקרים, הזוכים לגדל בבתיהם את מגיני הדור ונושאי זכויותיו, כמה זכות ואחריות מוטלות עליהם להעניק לילדים את כל הכלים, להתמסר אליהם, לשמור על חינוכם המיטבי, להתפלל להצלחתם בכל עת ולוודא את צמיחתם לתפארת. בכך הם מעניקים את המעטפת הטובה לאלה שהבל פיהם מגן על העולם, ומזכה את יושביו בשפע טובה וברכה.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com